

Střepy
čili život
ve stínu
totality

Jiří Štěpanovský

Většinou se stalo tak, jak je napsáno.
Něco se stalo téměř tak, jak je napsáno.
Něco málo se nestalo, ale docela dobře se stát mohlo.
Václav Šedivý je postava fiktivní
a zároveň skutečná stejně jako obraz v zrcadle.

I když bychom snad rádi, neumíme se vracet do minulosti a znovu ji prožívat. Cestovat v čase lze pouze v rámci fantastických románů, ve skutečnosti bohužel nikoliv. Jediné, co nám z minulosti zůstává, jsou neuchopitelné vzpomínky.

A když se člověk do svých vzpomínek ponoří a snaží se do prožité minulosti pohlédnout, nevidí už skutečnou minulost, ta je nenávratně pryč, vybaví se mu jen její obraz. Obraz, který se vtiskl do paměti. Obraz víceméně zkreslený subjektivním vnímáním. Podobně při pohledu do zrcadla také nevidíme skutečnost, ale jen její obraz. A stejně jako se nikdo neumí dostat do minulosti, nikomu, s výjimkou Alenky, se nepodařilo dostat se za zrcadlo. A kdyby se o to přece jenom někdo pokusil, zrcadlo se rozbije.

Zůstaly by jenom střepy, logicky vzato by to snad měly být fragmenty obrazu. Ale je to jinak, v každém tom střepu je obsaženo úplně všechno. To úplně všechno je stejné ale přece jiné než to úplně všechno v celém zrcadle. Vynikne pouze jeden detail, to ostatní se skrývá v pozadí. Žádné zrcadlo není ideálně rovné, zrcadla bývají křivá a křivost každého střepu je vzhledem k celému obrazu úplně jiná než křivost celého zrcadla a úplně jiná než křivost ostatních střepů. A vždycky když se člověk ponoří do svých vzpomínek, je to, jako by pokaždé vzal jiný střep rozbitého zrcadla a snažil se pohlédnout na ten jeden kousek minulosti, ale aniž by si to uvědomil, najednou se dívá víc na pozadí toho detailu, který chtěl vidět, a to pozadí ho odvádí stále jinam, a tak se snaží najít nějaký větší střep a bere další a další střepy, ale vidí pořád to samé, i když pokaždé trochu jinak.

Každý, kdo se noří do svých vzpomínek, jako by se díval do střepů svého vlastního zrcadla, každý vidí minulost jinak. Jinak ji vidí historik, jinak ji vidí politik, který v ní působil, jinak ji vidí politik působící nyní, jinak ji vidí člověk, který její nikoli zanedbatelnou část strávil v kriminále, aniž by měl pocit nějakého provinění, jinak ji vidí zloděj, který si v ní pohodlně nakradl a v kriminále nikdy nebyl, a jinak ji vidí ten . . . a takových lidí je snad většina, kdo se celý život živil jen prací, ať už předstíranou, či skutečnou. Každý má to své zrcadlo jinak zakřivené a určitý kousek minulosti, na který se právě dívá, jinak zkreslený.

Ovšem celou minulost najednou vzpomínáním obsáhnout nelze. Vždycky se vybaví jenom něco, jenom určitá malá část. Jako detail ve střepu rozbitého zrcadla. A jindy zas jiná malá část. Jenom fragmenty. A každý ten

fragment se jeví při každém novém vzpomínání trochu jinak. Jako bychom ty střepy měli pokaždé z nějakého jiného zrcadla.

Zrcadlo bývá mnohdy na obtíž. Ne každý se do zrcadla dívá rád. Ne každému se jeho skutečný obraz líbí. Protože každé zrcadlo i přes svou křivost skýtá třeba zkreslený, ale přece jen přímý obraz skutečnosti. Ale lze to obelstít, tlustoch zatahne břicho, dáma si vycpe poprsí, šminky zahladí vrásky i vhodný škleb udělá své, existuje spousta způsobů, jak při pohledu na svůj obraz v zrcadle klamat sebe sama.

Ale s pohledem do minulosti to tak jednoduché není. Srovnání se zrcadlem přece jen trochu pokulhává. Většina událostí se nám jevila úplně jinak v době, kdy se udála, jinak s určitým časovým odstupem a opět jinak s odstupem větším a mnohdy člověk neví, co si má o té či oné události myslet vůbec. A toho využívají vykladači minulosti. Co svět světem stojí, přesněji lidská civilizace lidskou civilizací stojí, tito lidé fungují ve všech společenských uspořádáních, jaká si kdy lidstvo vymyslelo. To však jsou profesionálové. Ti mají na minulost svůj profesionální pohled, jako by měli svá profesionální zrcadla, celá, nerozbitá, speciálně vyrobená, s křivostí nikoli nahodilou, ale přesně danou podle požadavků doby, podle toho, jak doba potřebuje, aby byla minulost interpretována.

Jejich úkolem není skutečný pohled do minulosti. Minulost jim zpravidla slouží buď k idealizování událostí dávno a někdy i nedávno minulých, anebo naopak jako negativní kontrast ke srovnání se skvělou přítomností. A ti nejdokonalejší profesionálové mají svůj pohled do minulosti elastický, jako by měli plastická zrcadla, která se dají tvarovat a umožňují svým majitelům pružně reagovat na momentální situaci, která se nezdá velmi rychle měnit. Tato cesta však bývá riskantní, nevhodně prohnutý povrch zrcadla může způsobit pád svého majitele. A tak ti úplně nejdokonalejší profesionálové, skuteční mistři svého oboru, se vůbec do žádných zrcadel nedívají, skutečná minulost je ani v nejmenším nezajímá, byla by jim na překážku, modelují ji z gruntu sami a jejich výklad by mohl skutečným obrazem utrpět.

A tak chceme-li nahlédnout do minulosti, nezbyvá než se spoléhat na pokřivený anebo i vymyšlený výklad vykladačů nebo shánět střepy. Střepy vzpomínek, střepy ztracených iluzí, ale také střepy nadějí. Druhá možnost se zdá být asi lepší, křivost těchto střepů nebývá uměle vymodelovaná, ale je bohužel časově omezená na dobu, než pamětníci vymřou.

1948

„Právě se vracím z Hradu...“

Zaplněné náměstí jásalo. Demise zpátečnických ministrů byla přijata.

Pro někoho byl tenhle rok jako každý jiný. Ale pro další se od těch minulých let asi přece jenom trochu lišil. Někteří umřeli, jiní se narodili, pro ty byl tenhle rok významný. Dalo by se říct jeden z nejvýznamnějších. Těch druhých bylo víc, podle statistik patřil ročník 1948 k nejsilnějším. V roce 1948 bylo teprve krátce po válce a po válkách a vůbec po velkých katastrofách mají lidé v sobě spoustu optimismu a chtějí mít děti. Anebo to není optimismem, je to možná jakási vyšší přírodní či boží zákonitost, že se po válkách a velkých katastrofách rodí víc dětí, aby se lidstvo zregenerovalo a bylo zas připraveno na další velkou katastrofu.

Narodil se brzy na jaře, malý človíček, elementární součást národa, jeden z těch mnoha, kteří přišli na svět v tomhle roce. V roce, který jim měl být po celý život trvalým mementem, v roce, který se dalších 41 let jejich života bude okázale oslavovat jako začátek slavné éry vítězství pracujícího lidu nad vykořisťovateli a vůbec samých pozitivních věcí, aby se poté se stejnou nepříliš oduševnělou vehemencí, s jakou se do té doby oslavoval, zase zatracoval a proklínal jako rok počátku komunistického útlaku, temna a zločinů, zkrátka pro změnu zase jako počátek samých negativních věcí.

To vše ovšem tehdy netušil. Co tuší dítě v okamžiku zrození? Netušili to ostatně ani ti, jimž se narodil. Většina dětí, které se narodí, zpravidla má to štěstí, že se narodí někomu, kdo o ně stojí. A tak se kolem toho nově narozeného člověka točí řada lidí starších, kteří již na světě nějakou dobu pobývají, máma a táta, babičky a dědové, tety a strejdivé, a ti všichni z něho mají radost, hrají si s ním a hýčkají ho. Pro ně je jeho narození velkou událostí. Dokonce tak velkou, že zastíní i takové historické mezníky, jakým bylo únorové vítězství pracujícího lidu.

A právě proto se dějiny vždycky zcela nerušeně vyvíjejí tak, že na to většina lidí doplatí, protože pro většinu lidí jsou drobné, z hlediska historie zcela bezvýznamné, nicotné věci událostmi prvořadého významu, takže ani nevnímají, že kolem nich právě s okázalým dupotem kráčejí dějiny a dějí se

události daleko významnější, které časem zasáhnou ve svém důsledku i do jejich vlastních životů. A tak si historie může kolem nás pochodovat nikoliv nenápadně a potichoučku, může si klidně dupat v okovaných botách, my ji stejně moc nevnímáme, dokud nezačne dupat po nás a pak se nestačíme divit, co na nás uchystala. Ale to už je pozdě, všechno už je hotové, a tak nám už nezbývá nic jiného, než se divit a nadávat.

* * *

„Právě se vracím z Hradu...“

Málokoho tenkrát napadlo, jak tahle procházka na Hrad ovlivní životy těch tisíců malých človíčků, jak ovlivní život celé téhle prokleté generace „Gottwaldových vnuků“. Kolikrát se během jejich života bílé změní v černé, aby se totéž pak opět změnilo v bílé a pak zase v černé, až se nakonec rozdíl mezi bílým a černým pomalu vytratí, ostatně bílé a černé existuje snad jenom v pohádkách, skutečnost je vlastně šedivá. Někdy tmavší, někdy světlejší, leč šedivá.

* * *

„Podívej se, Karle, vždyť vlastně stejně patříš k nám, takže tvůj vstup do strany bude vlastně jen formálním potvrzením toho, co dávno cítíš, co nosíš v sobě.“

Karel byl otcem toho človíčka, čerstvým otcem, tak čerstvým, že to v téhle chvíli ještě nevěděl. Teď seděl v kanceláři toho zvláštního člověka, který k němu tak krásně promlouval. Zvláštní byl ten člověk tím, že ve strojírenském podniku na pražském předměstí, kde pracoval, nikdo pořádně nevěděl, co má vlastně konkrétně na práci. Od výletu soudruha Gottwalda na hrad uplynula příliš krátká doba a lidé ještě neměli nové pořádky řádně zažité. Kancelář měl zařízenou vcelku prostě, stůl pokrytý spoustou papírů, na stěně visely velké fotografie, jak se později říkalo, klasiků marxismu-leninismu Marxe, Engelse, Lenina a Stalina.

Karel tedy seděl v této kanceláři, pozoroval onoho člověka – který byl asi tak stejně starý jako on, a tudíž mu zcela samozřejmě tykal, přestože se znali pouze od vidění –, jak hovoří a hovoří, ale jeho řeč, snad předem připravenou, vnímal jen velmi povrchně. Tušil ostatně už na chodbě, když

ho ten člověk potkal a s halasným Nazdar Karle! bodře poplácal po zádech a požádal, jestli by na chvilku nezašel k němu do kanceláře, o co půjde. A o to taky šlo. Tak už je to tady. Už včera mu o tom říkal Ferda Zachař, kamarád a kolega z konstrukční kanceláře, že tenhle člověk s příznačným jménem Šourek zve všechny mladé kluky k sobě do sekretariátu, jak se tomu začalo říkat. Ferda hýřil vtípem a prohlásil, že s ním si příliš potěšení neužil, neboť on odmítl všechny jeho nemravné návrhy.

Karlovi však v této chvíli zrovna příliš do smíchu nebylo, návrhy soudruha Šourka mu na jedné straně nepřipadaly zas tak úplně nemravné, ale že by měl tak vyhraněný politický postoj, který by ho neodolatelně nutil ke vstupu do komunistické strany, to zase tedy ne. Spíš přemýšlel, jak by se z nepříjemné situace vykroutil. A taky měl v ten čas úplně jiné starosti, myšlenkami byl u Lídy, své ženy, kterou zanechal v malém městečku v Posázaví, vracel se k ní každou sobotu odpoledne a na kterou to už musí každou chvíli přijít a on u toho není, třeba to už přišlo, zkrátka dost důvodů k tomu, aby se toho užvaněného agitátora nějak elegantně zbavil.

V zásadě neodmítal komunistické myšlenky, přičila se mu však protivná bodrost a vlezlost funkcionářů typu soudruha Šourka, měl pocit, že za bodrostí se ukrývá záludnost a za vlezlostí nemožnost úniku vyhlédnuté oběti. Přičil se mu ultimativní způsob náboru nových členů, přičilo se mu, jak se tato strana prohlásila za jediného mluvčího pracujících, za jediného mluvčího chudých a utlačovaných. Byly to věci, které spíš podvědomě cítil, než si je uvědomoval, věci, které mu byly protivné, ale nedokázal si v této chvíli sám dost dobře vysvětlit, co mu na nich vlastně vadí.

Vyrostl v malém domku za vesnicí blízko řeky Sázavy, v domku, který si postavil jeho táta, tedy děda malého novorozence, kousek od nádraží, přesněji řečeno nádražička, kde pracoval. Na nádraží to bylo, co by kamenem dohodil, malý Karlík si tam rád chodíval hrát, ale musel tajně, aby to otec nevěděl, ten ho na nádraží neviděl rád, kdo má čas mít kluka pořád na očích, ještě se někam připleťte a co potom. A tak si nejčastěji hrával ve vsi. Většina jeho kamarádů byla z velmi chudých rodin, tenkrát bylo na venkově víc chudých než bohatých, to si však chlapec začal uvědomovat až později, když chodil do blízkého městečka do školy. I když nežil v žádném přepychu, jídla bylo vždycky dost, v neděli k obědu maso, třebaže většinou z králíka, a odpoledne na stole bábovka. Oblečen chodil slušně, záplatované kalhoty nosil pouze po vesnici, do školy chodil v lepších. Brzy si však začal

všímat, že tohle všechno není tak úplně samozřejmé, že řada dětí, se kterými chodil do školy a ze školy, na tom tak dobře není.

Sociální rozdíly, pravda, vnímal trochu jinak, z pohledu malého kluka, takže svým spolužákům záplatované kalhoty, které považoval za znak mužnosti, spíš záviděl, a tak čas od času své slušné kalhoty trochu vylepšil, aby mu tam ty záplaty maminka také musela přišít. Následky byly samozřejmě nabíledni. Jeho tatík byl veliký dobrák, ale když se ničily věci, tak to nesnášel a kluka v těchto případech zcela výjimečně trestal tělesně, a to tak, že velmi citelně a řemenem. Nedal si ani vysvětlit, že otvor v kalhotách vznikl náhodně a zcela proti vůli uživatele, jediným důkazem pro takové tvrzení by snad mohlo být rozbité koleno pod otvorem.

Maminka navrch vždycky nahradila bývalé lepší kalhoty kalhotami, které dosud sloužily jako sváteční, a kalhoty s novou záplatou klesly do depozitáře pro místní nošení. Bos chodil jen od jara do podzimu a jenom doma a po vsi, do školy a do městečka vůbec nosil vždycky boty. Nebylo mu to nikterak příjemné, raději by chodil bos i do školy jako jiní kluci, dokonce si někdy říkal, že chudí to mají lepší, v zimě mu ale bylo v teplých botách příjemně, to už chudým klukům bosé nohy nezáviděl. A někteří chodili bosi dokonce i ve sněhu, a když byla hodně velká zima, tak prostě do školy nešli.

Soudruh Šourek právě květnatě líčil, jak komunistická strana zařídí, že už nebude chudých a bohatých, když se na chodbě ozval hlas Ferdy Zacheře: „Šedivýýý, telefóón!“

Karel okamžitě přestal vzpomínat na své dětství, vymrštil se ze židle a se slovy Promiň, ale čekám důležitou zprávu z domova se vrhl ke dveřím. Ferda stál na druhém konci chodby u otevřených dveří do konstrukce a chystal se k novému zavolání. Když Karla uviděl vycházet z kanceláře předsedy vznikající stranické organizace, nejdřív překvapeně vykulil oči, poté se mu ve tváři objevil náznak pobavení, ale pak vyběhl Karlovi vstříc:

„Volá tě tchán, člověče, už je to asi tady!“

Vraceje se pak po Karlově boku rychlými kroky do konstrukční kanceláře, neodpustil si přes vážnost situace zlomyslnou poznámku:

„Hledal jsem tě na záchodě a tys byl zatím na politický desetiminutovce!“

Karel měl však úplně jiné starosti, než aby věnoval pozornost poťouchlým poznámkám kamaráda, a hnal se k telefonu.

„Haló, Šedivý!“

„Zdravím tě, Karle, sedíš nebo stojíš? Jestli stojíš, tak si sedni. Mám tu čest být první, kdo ti může oznámit, že se nám dneska ráno narodil kluk!“

Karel dosedl na židli, sluchátko držel v třesoucí se ruce a nevšímal si svého okolí, které dělalo, jako by se vůbec nic zajímavého nedělo, přestože ho nenápadně sledovalo, neboť dobře vědělo, co se děje, zkrátka obyčejná banální situace, jakých je v knížkách popsána spousta a jsou vidět ve filmech či v televizních seriálech. Situace banální proto, že se v různých obměnách stále opakuje, tak jak se stále rodí děti a otcové nervózně očekávají, jak to dopadne, pak mají radost a reagují, v knížkách, filmech a televizních seriálech komicky a zábavně, ve skutečném životě pak zcela prostě a s úlevou, že je všechno tak, jak má být.

* * *

Je zřejmé, že člověk, který sděloval nastávajícímu otci onu radostnou novinu, byl nastávající děda, v rodině Šedivých později nazývaný dědou z městečka, čímž byl odlišen od druhého dědy ze vsi. Stejně jako děda ze vsi i on pracoval na nádraží, avšak zatímco děda ze vsi přehazoval výhybky na malém venkovském nádražičku, děda z městečka dělal účetního na nádraží městském, kde se sbíhalo několik tratí, mimo jiné i ta, která procházela nádražičkem dědy ze vsi. Se svou rodinou bydlel v domě hned u nádraží, vlastně takřka přímo na nádraží, v domě, který patřil dráze, a tudíž v něm bydleli lidé od dráhy, celkem pět rodin. Kromě pěti bytů byl v domě ještě pokoj, ve kterém přespávali drážní zaměstnanci, když měli směnu mezi vlaky ráno a večer.

U domu byl poměrně rozsáhlý pozemek s hospodářským dvorkem a zahrádkami. Na dvorku měla každá rodina svůj chlívek, z něj koukala koza, vedle bydlel zpravidla čuník, proti chlívkům pak stály kotce s králíky a kurůvky pro slepice. Tento komplex spolu s nádražím a houfem lidí, kteří se kolem dráhy vyskytovali, tvořil zajímavý mikrosvět, všichni se znali, někteří se měli rádi a někteří se nenáviděli, byl to svět ne nepodobný světu Nerudových Malostranských povídek.

Tady strávil děda větší část svého života, vlastně téměř celý s výjimkou dětství a rané mladosti. Dětství ostatně prožil nedaleko odsud, také na nádraží. Byla to idylická doba, kdy ještě platila přísloví a jablka nepadala

daleko od stromu, a tak když byl otec u dráhy nebo jak se tenkrát říkalo „u ajznbonu“, často se k „ajznbonu“ zatoulal i syn. A to byl právě tento případ.

Ale ta cesta k práci na venkovském nádraží přece jenom nebyla tak jasná a jednoduchá a ani ta doba nebyla tak idylická, jak by se z dnešního pohledu mohlo zdát. Protože na začátku dědovy kariéry vypukla válka, největší, nejrozsáhlejší a nejhrůznější, jakou lidské dějiny do té doby poznaly, a proto ji pojmenovaly „velká“ a později „světová“. Ještě později vylepšily její název o přívlastek „první“, aby ji odlišily od další, ještě větší a slavnější, ještě rozsáhlejší a ještě hrůznější. Obě se vyznačovaly tím, že v nich lidé hynuli jako mouchy po stovkách a po tisících, v té druhé po ještě větších tisících než v té první, neboť technický pokrok postoupil zase o něco dopředu a umožnil ještě efektivnější technologie zabíjení. Člověk jako druh se tak po víc jak tisíci letech vývoje ukázal být ve své podstatě touž krvelačnou bestií, jakou býval za časů císaře Nerona, s tím rozdílem, že moderní technika je při zabíjení mnohonásobně výkonnější než lví zuby, sekery, meče, oštěpy a ostatní prostředky, které byly tehdy k tomuto účelu k dispozici.

Obě světové války orámovaly dědova nejlepší léta, jako konečně celé jeho generaci. První světová válka ho vtáhla do svého víru jako osmnáctiletého chlapce a na italské frontě mu tak dala rychle vyspět v muže. Byla to životní zkušenost víceméně záporná, avšak děda vzpomínal na válku poměrně často a docela rád. Ze svých vzpomínek vytěsnil všechno to zlé, co ve válce viděl a prožil, a ponechal si jen to, na co se vzpomínalo dobře. Vždyť kdy se stane, aby se chudý chlapec z Posázaví podíval až do daleké Itálie? Jediné, čeho ve svých vyprávěních litoval, bylo, že se fronta zastavila šedesát kilometrů od moře, takže je neviděl. A neviděl je pak za celý svůj život nikdy.

Za dvacet let míru se děda stačil usadit, poté, co získal výhodné místo na nádraží v městečku, se oženil a po čase se mu narodila první dcera Lída. Po dalším čase získal výhodné bydlení v nádražním domě pár kroků od nádraží a to rozhodlo o tom, že tu už zůstal pracovat napořád.

* * *

„Zdravím tě, Karle, sedíš nebo stojíš? Jestli stojíš, tak si sedni. Mám tu čest bejt první, kdo ti může oznámit, že se nám dneska ráno narodil kluk!“

Těmito slovy tedy děda oznámil svému zeti tu úžasnou zprávu, že se mu narodil syn. Nejúžasnější zpráva to ale byla pro něho samotného.

Karlovi, který právě získával první otcovskou zkušenost, na pohlaví dítěte nijak zvlášť nezáleželo, pro něho jediné podstatné bylo, aby byla Lída i dítě v pořádku. Děda však měl za sebou otcovské zkušenosti už tři, ale ještě nikdy se mu nenarodil kluk. Teď se mu konečně narodil, tedy vlastně jeho nejstarší dceři, ale to už nebylo podstatné, byl to zkrátka jeho kluk.

Teď už se snad bude normálně žít. Před třemi lety skončila válka. Přesně před třemi lety se Karel, nyní jeho zeť, vrátil z rajchu. To ještě nebyl úplný konec války, Karel odtamtud utekl a musel se skrývat, ale on ho vlastně ani nikdo nehledal, všichni věděli, že válka stejně končí, a ti, co by ho měli hledat, měli tudíž úplně jiné starosti. A tak se Karel najednou objevil u nich doma, přišel pěšky bůhví odkud, zcela vyčerpaný, na kost vyhublý a hladový. Došel právě do nádražního domu v městečku, na cestu k rodičům už mu nezbývaly síly. Možná sám sebe přesvědčil, že už nemá dost sil jít dál, a že se tedy napřed zastaví u své snoubenky, s kterou si celou tu dobu, co strávil mimo domov, vyměňoval dopisy, tři roky jsou dlouhá doba, zkrátka se tam zastaví, protože je to při cestě. A udělal dobře. Za hodinu poté, co zaklepal u dveří bytu v domě na nádraží, se objevili oba jeho rodiče, neboť děda ihned z nádraží zatelefonoval na nádraží Karlovu otci. Lída plakala radostí a všem bylo jasné, že ti dva se vezmou, jen co se poměry uklidní.

* * *

Když se Karel dověděl, že se stal konečně otcem, vzal si v práci volno, sedl na nejbližší vlak a jel domů. Přesněji řečeno do okresního města do porodnice. Cestou se snažil pomalu si zvykat na novou roli otce. Cítil se pořád tak nějak jako za svobodna. Když se před rokem s Lídou vzali, vlastně se vůbec nic nezměnilo. Lída pořád bydlela u rodičů a on v podnájmu na pražském předměstí. Počítali s tím, že se mu v Praze podaří sehnat byt, což bylo na dobré cestě, neboť znárodněný podnik, kde Karel pracoval, měl mít přiděleny podnikové byty v novém domě, který se před několika měsíci začal stavět.

Jak tak ve vlaku v duchu probíral svou situaci, vzpomněl si na svůj rozhovor se soudruhem Šourkem a pocítil uspokojení, že se mu jej podařilo ukončit, aniž by musel učinit nějaké nepříjemné rozhodnutí. Bylo mu však podvědomě jasné, že tím celá záležitost zdaleka neskončila, že soudruh Šourek se nenechá jen tak snadno odbyť. Zároveň mu začínalo být rovněž jasné, že

vítězem v této hře nebude on, ale že to s největší pravděpodobností bude soudruh Šourek, který se nakonec ověncí skalpem nové oběti. Uvědomoval si čím dál víc, že má mizivou šanci se z nabízeného vstupu do komunistické strany vykroutit bez nepříjemných následků. Že by se vidina nového bytu mohla stát pouhou nenaplněnou iluzí. A že byt teď bude nutně potřebovat, o tom nebylo pochyb. Teď, když má rodinu se vším všudy, je na čase, aby tato rodina konečně žila pohromadě.

Nepříjemné úvahy byly ale brzy zahnány myšlenkami daleko příjemnějšími. Karel si teprve nyní začal uvědomovat, že se stal otcem, že má syna, a zaplavila ho vlna radosti. Představa, že se mu narodí syn, kterého pojmenují staročeským jménem Václav, se stala skutečností. Na jménech budoucího dítěte se s Lídou shodli, přesněji řečeno jména vymyslel Karel a Lída nic nenamítala. Proč také, když děvče se mělo jmenovat po ní a chlapec po jejím otci. Viděla v tom Karlův hezký vztah k ní a k její rodině. Karlův vztah k ní a k její rodině sice hezký byl, v tomto případě však Karla fascinovala ta dvě krásná jména staročeských patronů Václava a Ludmily. Jediné, co mu teď bylo trochu líto, že nemá dvojčata opačného pohlaví, aby se dala uplatnit obě jména.

Vítr z plachet mu trochu vzala jeho tchýně, novopečená babička.

„Je to chcípáček. Bůhví, jestli chudinka vydrží,“ sdělovala mu s pláčem, když ji potkal v bráně nemocnice.

Teprve nyní se Karel dozvěděl tělesné proporce svého syna. Váha 2,75 kilogramu mu sice nepřipadala zrovna ohromující, ale kdyby na tomto údaji bylo něco tak alarmujícího, přece by tchán, když mu telefonoval, nebyl tak odvázaný.

„Běž za ní, hochu, já si dojdu do města nakoupit a počkám na tebe na nádraží.“

Této pobídky nebylo třeba, Karel se tryskem rozběhl směrem k budově porodnice.

„Ale prosím tě, znáš mámu, ta by si představovala aspoň čtyřkilového otesánka.“

Lída byla naprosto klidná a v dobré náladě.

„Počkej, až ho uvidíš, jak se ti bude líbit.“

A pak novopečenému tatínkovi chlapečka skutečně ukázali přes okno. Karlovi přišlo zvláštní, jak rozlícený výraz v obličeji může takové malé miminko mít. Malý Vašík měl právě před jídlem, průtahy, které se dělaly, neak-

ceptoval a dával své rozhořčení náležitě najevo. Pohled na rozzuřeného tvo-
rečka Karla definitivně uklidnil a přesvědčil ho o synově životaschopnosti.

* * *

„Je to chcípáček, bůhví, jestli chudinka vydrží.“

Těmito slovy vyjádřila své zklamání nad tělesnými proporcemi svého prvního vnuka a svého prvního mužského potomka Vašíkova babička. Měla představu, že její vnouček bude vypasený cvalík, v tloušťce viděla záruku přežití v těžkých časech a těžkých časů zažila v životě hodně.

Od dětství na malém statku na úpatí Vysočiny viděla kolem sebe spoustu bídy a celý svůj dosavadní život věnovala tomu, aby sebe a svou rodinu této bídy uchránila. Stejně jako většina prostých lidí té doby byla přesvědčena, že slušného majetku a postavení se lze domoct pilnou prací a šetřením, a tak celý život pilně pracovala a šetřila. A skutečně se jí za cenu osobních obětí a úspornou domácí hospodářskou politikou podařilo našetřit slušnou sumu, která by před válkou postačila na koupi pěkného rodinného domku. Peníze však zůstaly pečlivě uloženy v bance jako pojistka před nouzí a hlavně, dcerám na věno.

Protože v domě na nádrazí věděli všichni o všech kdeco, nebo spíš téměř všechno, dozvěděl se Karel o tučném věnu, které Lída měla údajně dostat, od sousedky na chodbě hned při první návštěvě její rodiny, ještě než stačil dojít k bytu.

„To jste si, mladej pane, dobře vybral, Liduška je moc hodný a šikovný děvče a je hezká, ... moc hezká, ... a bohatá! Bohatá!“

Její jedovatě naslédlý hlas prosáklý špatně skrývanou závistí jako by už tenkrát dával tušit, že toto bohatství jednoho dne skončí takřka beze zbytku v propadlišti měnové reformy.

Ačkoli byla babička velmi šetrná, nikdy nebyla lakomá, mezi lakotou a šetrností je veliký rozdíl. A tak žádný žebrák neodcházel od jejích dveří s prázdnou, a vyskytl-li se doma v čas oběda či večere někdo, kdo nebyl právě z rodiny, dostal najíst tak, jako by do rodiny patřil, a vždycky bylo jídla dost pro všechny. A to nebylo zejména v dobách válečných vždycky tak úplně samo sebou.

* * *

„Vítám tě, otče, nazdar bábo,“ přivítal děda Karla a svou ženu v městečku na nádraží a na oslovení „bábo“ si dal zvlášť záležet.

Babička znaleckým pohledem ohodnotila stádium dědových oslav, mávla rukou a otočila se na Karla, aby mu sdělila nějaké moudro a dala tak najevo, že se o opilé blábolení svého chotě vůbec nezajímá. Její reakce však nebyla dostatečně rychlá, Karel se již nacházel zcela bezpečně ve sféře vlivu svého tchána, který ho vedl nebo spíš táhl „na panáka“. Vzhledem k tomu, že to byla žena moudrá, nechovala se v této situaci nikterak dramaticky, nesnažila se zvrátit běh událostí, o kterém věděla, že ho stejně zvrátit nemůže. Mávla tedy znovu rukou a zamumlala spíš pro sebe „blázne starej, ještě budeš učit chlastat mladýho“. Bylo jí jasné, že nazítří bude její manžel trpět s mokrým hadrem na hlavě a že stejným způsobem bude trpět i její zeť, až se bude ranním vlakem vracet do Prahy.

A tak taky bylo. Karel skutečně nezažíval cestou do Prahy nikterak povznášející pocity, bolela ho hlava a žaludek měl nestabilní, ale jeho mladý organismus se rychle s krizí vyrovnal, a tak mohl večer s kamarády narození svého potomka opět oslavovat. V radovánkách tak strávil zbytek pracovního týdne a v sobotu odpoledne opět seděl ve vlaku a těšil se na setkání se svou nově rozšířenou rodinou.

Následující týden si vzal dovolenou, malý Vašík i Lída byli oba v dobré kondici, takže mohli být propuštěni z nemocnice.

„Vidíš, bábo, to bylo řečí, že je slaboučkej, prdlajs!“ komentoval tento krok děda.

Ulevoval tak trochu své žárlivosti, dělal si totiž čáku, že by pro dceru s vnukem mohl jet právě on. Nakonec ale uznal, že má-li mít maminka s dítětem v autě dost pohodlí, mohou s nimi jet pouze dvě osoby a těmi nejpovolnějšími v tomto případě byli jeho zeť a manželka. Jelo se autem pana traťmistra, který se k této službě ochotně nabídl, stejně jako předtím odvezl Lídu do porodnice. Ostatně to byl soused, jeden z pěti bytů v domě u nádraží byl větší a byl přidělen traťmistrovi. Přestože postavení traťmistra bylo výrazně vyšší než postavení nádražního účetního, rodina s traťmistrovými vycházela lépe než s některými rodinami na stejné stavovské úrovni.

„No tak, Venoušku, přece se nebudeme takhle zlobit, vždyť pojedeme domů,“ snažila se Lída uklidnit svého potomka, oblékajíc mu čepičku, což tento zřejmě považoval za vrchol rodičovské zvůle a vrískal, co mu síly dovolily.

„Co tomu řekne tatínek, až tě takhle uvidí, bude si myslet, že pořád jenom křičíš.“

Tato pohružka asi zapůsobila, Venoušek se uklidnil a nakonec svou první cestu prospal.

Tak konečně vstoupili na scénu hlavní aktéři, kolem kterých se vlastně všechno rodinné dění odehrávalo, ačkoliv oni sami byli dosud skryti za kulisami, tedy v porodnici. Malému Vašíkovi život teprve začínal, ale jeho mladá maminka měla za sebou už čtvrtstoletí života a vzhledem k složitosti doby života ne vždy jednoduchého. Ale nestěžovala si, dobře si uvědomovala, že patří ke šťastným, kteří minulé léta přečkali bez úhony. Byla sice, stejně jako její manžel, příslušnicí generace, jejíž nejkrásnější léta bezstarostné mladosti zabrala válka, takže ta mladost zase tak úplně bezstarostná nebyla, ale podobně jako většina jejích vrstevníků to vzhledem ke své osobě nepociťovala nikterak tragicky. Vždyť válka koneckonců postihla všechny. Hlavně že se nakonec vše v dobré obrátilo, její milý se ve zdraví vrátil z rajchu, vzali se a teď mají krásné miminko. Připadala si jako aktérka happyendu nějakého dramatického filmu.

* * *

Se svým nyní již manželem se seznámila ve vlaku. Kolem vlaků a nádraží se ostatně odehrával celý její dosavadní život, na nádraží vyrostla, vlakem dojížděla do rodinné školy v okresním městě a na nádraží pracovala, když školu ukončila. Cestování vlakem do školy a ze školy bylo charakteristické pro většinu středoškoláků z venkova. Ve vlacích se vytvořila celá řada různých pospolitostí a skupin, které spojovala buď příslušnost k určité škole, nebo místu bydliště anebo prostě kamarádství. Lída patřila k těm šťastnějším, kteří byli u vlaku doma, většina musela každý den absolvovat ještě více či méně dlouhou cestu k vlaku a od vlaku pěšky. Karel ráno přistupoval o dvě zastávky později a večer o dvě zastávky dříve vystupoval. Jak to mezi mladými odjakživa chodí, ze skupin a pospolitostí se různé vyčleňovaly dvojice opačného pohlaví, které se všelijak obměňovaly, a řada z těchto dvojic se po letech plných různých peripetií nakonec rozhodla pro společnou cestu životem.

Ti mladí ve vlaku si tenkrát vůbec nebrali do hlavy běsnící historii, rachot zbraní a kvapem se blížící válku. Jezdili do školy, bavili se, milovali se,

byli moderní, měli rádi swing, oblékali se moderně, pokud jim to většinou skromné možnosti dovolily, byli stejně bezstarostní, jako jsou mladí dnes a jako byli mladí před nimi. Vypjaté řvaní a teatrální gesta některých politiků jim připadaly spíš směšné a zábavné než hrozné a nebezpečné a někteří herečky nadaní jedinci sklízeli jejich napodobováním úspěch při produkcích ve vlakovém kupé. Netušili, jak následujících několik let zamotá nitě jejich osudů, že se po těchto letech budou lišit od jiných generací, zvláště pak od těch následujících, poněkud urychlenou, předčasnou vyspělostí.

A jak tak jezdili denně do školy, čas plynul a dějiny šly neochvějně a nemilosrdně dopředu. Ze směšné figurky s knírkem se stal démon, který na jedinou ovládal téměř celou Evropu, a svět se po dvaceti letech opět zmítal v křečích světové války. Každá velká dějinná hrůza však přichází postupně, napřed se vlastně jakoby vůbec nic neděje. Školu normálně ukončili a pak se rozešli. Ale nerozešli se tak, jak se v jiných dobách studenti po ukončení školy rozcházejí, plní optimismu a s pocitem, že teď mají život před sebou. Prostě se rozešli. Pravda, měli tabla vystavená ve výkladních skříních obchodů a všechno bylo zdánlivě tak, jak má být, ale v celkové atmosféře visela tíže neblahé předtuchy. Část jich zůstala doma, našla si práci a žila normálně dál, někteří byli povoláni do rajchu, jak se tenkrát říkalo, jiní zmizeli v koncentračních táborech. Těch posledních bylo sice nejméně, ale téměř nikdo z nich se už nevrátil. A tak se ta doba nějak neblaze dotkla každého. Téměř každý měl nějakého židovského spolužáka či kamaráda, který nenávratně zmizel z jeho života, každý znal někoho, koho zavřeli, ale byli i tací, kteří profitovali, dělali politickou kariéru, a dokonce i tací, kteří udávali své bližní, ale ti byli, doufejme, v menšině.

Poté, co dokončila rodinnou školu, nastoupila Lída do zaměstnání na nádraží v pokladně a z veselého studentského života jí zbyly jen vzpomínky a dopisy, které dostávala od Karla z rajchu. Její tatík byl celkem spokojený, že má nejstarší dceru pěkně na dohled, a tudíž pod kontrolou, v této pohnuté době to tak bylo lepší. Znal život a věděl, že na takové mladé pohledné děvče čeká ve světě mnoho nástrah a různých úskalí.

Ostatně pro příklad nebylo třeba chodit daleko. Ve stejné době jako Lída se na nádraží objevila jiná zhruba stejně stará dívka, avšak její poslání zde bylo úplně jiné. Na nádraží a v jeho okolí se pohybovala pořád, až do konce války. Nikdo ani nevěděl, jak se jmenuje, všichni ji znali jen pod pseudonymem Štětka Pepka. Lída měla pocit, že tahle Štětka Pepka je s ní nějakým

způsobem spjatá, že se objevila na nádraží ve stejnou dobu, jako tu začala pracovat ona, a že stejně jako ona také z nádraží zmizí. Ale nebylo tomu tak. Kariéru její souputnice ukončil o něco dřív příchod osvoboditelské Rudé armády. Štětka Pepka jednoho dne odešla, jak byla zvyklá, s jedním nebo dvěma vojáky kamsi za nádraží a od té doby ji už na nádraží nikdo neviděl.

Nebohé děvče nečekalo, že průběh pro ni běžné rutiny bude s osvoboditelskými sovětskými vojáky výrazně razantnější, než jak tomu bylo doposud s vojáky německými. Lídin tatík se šel ve své zvědavosti po chvíli podívat za nádraží a na místě, kde byl mezi zahrádkami trávou zarostlý palouček, spatřil zástup sovětských osvoboditelů, jak stojí ve frontě se staženými kalhotami. Byla v tom vidět železná disciplína, vojáci se netlačili, nehádali, všichni trpělivě čekali, až na ně dojde řada. Poslední v řadě, který si ještě nestačil rozepnout kalhoty, však spatřil přihlížejícího vetřelce, vytrhl plaňku z plotu jedné zahrádky a hnal jej tak, že se tento zastavil až v bezpečí za zavřenými dveřmi svého domova.

Tuhle příhodu uchovávala Lída v paměti snad proto, že byla tak typická pro otcovu zvědavost, ale spíš proto, že ji dráždila nejistota, co se vlastně s Pepkou stalo. Jinak na sovětské vojáky vzpomínala docela ráda, na nádraží stál dosti dlouhou dobu vlak, ve kterém byli chlapci zhruba stejného věku jako ona, a chovali se jako všichni mladí kluci, před pěkným děvčetem se samozřejmě předváděli a natrásali, ale nijak to nevybočovalo z normálních civilizovaných norem. Lída se s několika z nich časem seznámila, maminka občas pozvala kluky domů na oběd, a tak když byl vlak jednoho rána i s vojáky pryč, obě to oplakaly.

Ale pak přijel jiný vlak, přivezl jiné vojáky, kteří byli zřejmě odjinud, byli snědí, měli zkažené zuby a lidé se jich báli. V tu dobu Lída znala jen cestu z domova na nádraží a zpátky a i těch pár metrů chodil otec stále s ní a nespouštěl ji z očí. Její mladší sestry, které byly ještě dětmi, na tom byly ještě hůř, ty nesměly z domu vůbec. Pětileté Aničce to bylo celkem lhostejné, ale patnáctiletá Alena to nesla těžce. A tak přestože lidé byli sovětským vojákům za osvobození vděční a uznávali jejich hrdinství a oběti, byli nakonec rádi, když osvobození skončilo a osvoboditelé odjeli. Přes všechnu optimistickou náladu mezi lidmi Lída prožívala konec války v nejistotě, Karel přestal psát a ona nevěděla, jestli to je všeobecným zmatkem nebo tím, že se mu něco stalo.

* * *

Karlovi se sice nestalo nic, ale leckdy k tomu mnoho nechybělo. Nálety na německé průmyslové oblasti a města byly stále častější, člověk nevěděl dne ani hodiny. A tak se starým kamarádem Jardou Buchtou jednoho dne, který strávili v zasypaném sklepe sloužícím jako protiletectký kryt a kdy to vypadalo, že tam zůstanou pohřbení už napořád, ale nakonec se z toho přece jenom dostali, usoudili, že situace je natolik nepřehledná, že bude lepší, když se pokusí utéct domů.

„Maj nás někde zastřelit nebo máme chcípnout zasypaný v díře, kde po nás ani pes neštěkne,“ komentoval situaci Jarda.

Jarda Buchta, kterému mezi kamarády nikdo neřekl jinak než Bábovka, byl Karlův věrný druh už z dob, kdy se oba v malé dílně učili strojnými zámečníky. Spolu se vyučili, spolu vychodili nižší průmyslovku zvanou mistrák a společně jim pak další plány překazilo totální nasazení.

V rajchu se zpočátku neměli nejhůř, vzhledem k svému technickému vzdělání byli umístěni v konstrukční kanceláři menší strojírenské firmy vyrábějící součástky do letadel. Taková práce v kanceláři není zas tak špatná nebýt to daleko od domova a ve válce. Hoši však byli za takovou, jak říkali, ulevku vděční, neboť si byli velmi dobře vědomí, že mohli dopadnout daleko hůř, že dopadli vlastně nejlépe, jak v dané situaci dopadnout mohli. Nic však netrvá věčně a zpravidla ty lepší věci mají menší životnost než věci horší, a tak bohužel ta jejich ulevka skončila dřív než válka. Ta jak pokračovala, čím dál tím víc v neprospěch Německa, vyžadovala časem víc mladých zdatných mužů na odklizení rozbombardovaných trosk než technických úředníků.

A tak selanka skončila. A bylo čím dál hůř. A když pak při jednom zvlášť vydatném náletu vzala za své i fabrika, kde předtím, jak si mysleli, v teplíčku pracovali, řekli si, že je má pánbůh přece jenom rád a nedá jim zahynout. Ale optimismu pomalu ubývalo, a když už se schylovalo ke konečné a definitivní porážce tisícileté německé říše, měli hoši naopak pocit, že to snad nemůže nikdy skončit. A tak se rozhodli jednat.

K domovu se vydali částečně pěšky, částečně popojížděli vlakem. Ta cesta plná nebezpečí a úkladů byl snad nejdobrodružnější kousíček jejich života, příliš rádi na něj však nevzpomínali. Když se jim šťastně podařilo dostat se na české území, chytil je nakonec těsně za protektorátní hranici český četník.

„Co jste zač? Vaše doklady! ...Nemáte, to je mi jasný, že nemáte! Zdrháte z rajchu, co? Půjдете se mnou a žádný potíže! Povídám žádný potíže!“

Vypadalo to, jako by četník měl přinejmenším stejný strach jako zatčení.

„Blbouni pitomý, půjдете pěkně vedle mě! ...Motat se za bílýho dne před nádražím, dyť to z vás smrdí na dálku, co jste zač! ... Já vás teď zavřu, až zčernáte, to si pamatujte, pitomci! ...Lepší, když budete pod zámkem. Víte, co by se vám stalo, kdyby vás chytli Němci?“ Četník ztišil hlas:

„Víte, co teď s lidma dokážou udělat esesáci?“ Strážce zákona si odplívl.

„Podělali byste se.“

Chlapci ani nedutali a nechali se pokorně odvést na četnickou stanici, kde je četník zavřel do jakéhosi ajnclíku. Za chvíli se opět objevil a přinesl každému pořádný kus chleba a hrnek mléka.

„Já vím, že jste už aspoň dva dni pořádně nejedli.“

Během dne pak týž četník hochy podroboval výslechům, při nichž se zpravidla nakonec sám rozhovořil a vykládal o situaci v okolí, o tom, kde je německá posádka, kudy se nejčastěji Němci pohybují při svém překotném přesunu na západ, a tak podobně. Pokaždé s sebou přinesl něco k snědku, až to Bábovka komentoval slovy „Tak mi to připadá, jako když zlej čaroděj vykrmuje děti, který se chystá sežrat.“ Karel mu však oponoval: „Já ti říkám, že je to hodnej člověk a moc dobře ví, co dělá.“

Kdo z nich měl pravdu, těžko říct, přeli se o to ještě po letech. Večer je četník odvedl do jiné místnosti, kde byly dva kavalce a která víc než vězení připomínala noclehárnu, nechal jim na noc půl bochníku chleba s kusem špeku a se slovy „Když budete chtít na záchod, v koutě je kýbl“, je pečlivě zamkl. Karel okamžitě přistoupil k oknu opatřenému mřížemi, otevřel je a zjistil, že se otevírá i s těmi mřížemi a že vede asi půldruhého metru nad zemí do nějaké nepřiliš udržované zahrady. Na rozdíl od Karla, který v tom spatřoval ušlechtilý úmysl, Bábovka vždycky prohlašoval, že ten četník byl „takovej blbec“.

Ať už tomu bylo jakkoli, skutečností zůstává, že v noci hoši vzali do zájechů, aniž je kdokoli pronásledoval a díky novým zkušenostem a četnickovým informacím se nyní pohybovali po kraji velice obezřetně a cílevědomě a nakonec se oba v relativním zdraví dostali domů. Bábovku pak málem zabil příval rodičovské péče. Když Buchtovi spatřili svého zuboženého,

vyhublého syna, okamžitě zabili husu chovanou tajně v chlívku a vystrojili mu opulentní hostinu. Ukázalo se tak, že mladý organismus se snadněji vyrovnává s hladověním, fyzickými útrapami a všelikým jiným strádáním než s nenadálou záplavou blahobytu. Chlapec zaplatil svou nestřídmostí takovým katarem, že několik dní doslova zápasil o život.

* * *

Euforie pominula. Karel stál opět oběma nohama na zemi uprostřed reality všedního života. Nezbylo než zanechat Lídu s malým Vašíkem doma a vrátit se do Prahy za prací. A nepříjemné stránky všední reality na sebe nedaly dlouho čekat. Hned druhý den po návratu do práce ho odchytil soudruh Šourek, kterému se Karel pečlivě vyhýbal. Věděl, že je to marné, že si ho stejně najde, snažil se své pracoviště opouštět co nejméně a oddaloval nepříjemný rozhovor, jak jen to šlo. Nakonec byl dopaden na místě, kam každý čas od času musí. Jen vešel, uslyšel známé boдрé hláhlení:

„Nazdar Karle, ...taky si jdeš podat ruku s kamarádem, kterej tě tolikrát zklamal? I když tebe asi tak často ne ha ha ha. Slyšel jsem, že ses úspěšně rozmnožil, ...blahopřeju ti ke klukovi.“

Karlovi byl tento druh boдрého rádoby humoru z duše protivný, nedokázal se stylizovat do stejné polohy a s připitomělým úsměvem cosi nesouvislého blábolil, čímž se ocitl v pochopitelné nevýhodě a zatlačený do kouta. Toho jeho protivník dokonale využil a tak se stalo, že Karel za chvíli opouštěl Šourkovu kancelář s přihláškou do strany.

* * *

Tak se stal Vašíkův táta komunistou. Ne sice nikterak zvlášť zapáleným, ale přece jenom do značné míry přesvědčeným, i když ze svého členství nebyl právě nadšený. Rodina přijala jeho politickou angažovanost venkoncem lhostejně, Lída byla vcelku apolitická a byla přesvědčená, že když tak Karel učinil, asi to bude správné, její rodiče si toho nijak zvlášť nevšíмали, tchán dokonce jeho krok schvaloval, jediný, kdo se tvářil nesouhlasně, byl jeho tatík.

„To nejsou dobrý lidi, Karle, bojovali sice proti Němcům, mají zásluhy, ale uvidíš, že budou zabavovat majetek. Uvidíš, nedá se jim věřit.“